

เพลงบอกปาน

ดำรงค์ หนูทอง

เมื่อเอ่ยชื่อเพลงบอกปานหรือหนังปานบอด
ทั่วภาคใต้ทุกคนรู้จักดี เพราะชื่อเสียงของท่าน
เรื่องเพลงบอกไม่มีใครสู้ท่านได้เลย เพลงบอกปานบ้าน
เดิมอยู่ที่ หมู่ที่ ๕ บ้านดอน ตำบลเขาพังไกร อำเภอหัวไทร
จังหวัดนครศรีธรรมราช เกิดเมื่อ พ.ศ.๒๔๓๓

มีพี่น้องด้วยกันทั้งหมด ๙ คน พ่อชื่อ
นายคง ชีช้าง แม่ชื่อนางคล้าย ชีช้าง เพลงบอกปาน
เป็นลูกคนที่ ๗ มีตาบอดมาแต่กำเนิด ใครๆ จึงเรียก
ปานบอด แม้ว่าตาบอดแต่เรื่องความจำไม่มีใครสู้ได้เลย
ตอนยังเด็ก ด.ช.ปาน ชอบฟังคนอื่นไม่ว่าเรื่องอะไรจะจำ
ได้หมด โดยเฉพาะหนังตะลุงและเพลงบอกเด็กชายปาน
ชอบมาก เมื่อทราบว่าหนังตะลุงหรือเพลงบอกคณะไหน
เข้ามาที่บ้านดอนเด็กชายปานจะให้เพื่อนๆ จูงไปนั่งฟัง
ทุกครั้งไป สมัยนั้นชนบทภาคใต้จะมีเพลงบอกออกเดิน
ว่าชมตามหมู่บ้านเมื่อถึงเดือนห้า (เดือนเมษายน)

ด.ช.ปานฟังอย่างตั้งใจเมื่อเพลงบอกคณะนั้นกลับไปแล้ว
ด.ช.ปานจะเอาเรื่องราวที่เพลงบอกว่ามาขับเป็นกลอนเพลงบอกเหมือนอย่างเพลงบอกคณะก่อนขับมาแล้ว โดยมีได้
ฝึกเขียนไปจากเดิมเลย ทุกคนแปลกใจมากที่เด็กชายปานสามารถขับเพลงบอกได้แม้ยังอยู่ในวัยเด็ก ดังนั้นมา
ชื่อเสียงของเพลงบอกปานเริ่มแพร่กระจายออกไป

อายุ ๑๔ ปี เริ่มหัดหนังตะลุง นอกจากเพลงบอกแล้วปานยังสนใจหนังตะลุงอีกด้วย เวลานั้นชื่อเสียงเพลง
บอกปานโด่งดังมากแล้ว เพราะความจำเป็นเลิศนั่นเองที่ทำให้คนตาบอดอย่างเพลงบอกปานรับรู้เรื่องราวต่างๆ
ได้อย่างรวดเร็ว เล่ากันว่าเพลงบอกปานสามารถจำเรื่องราวที่เขาอ่านให้ฟังทีเดียวสองเรื่องคือเรื่องพระอภัยมณี
และเรื่องรามเกียรติ์ เมื่ออ่านจบทั้งสองเรื่องในเวลาเดียวกันหลังจากนั้นให้ปานเล่าให้ฟังได้ถูกต้อง เพราะความจำ
เป็นเลิศของปานบอดนี้เองทำให้สามารถเป็นนายหนังตะลุงได้ดีแม้ว่าตัวเองจะตาบอด ฉะนั้นเมื่อไปฝากตัวเป็นลูกศิษย์
ของหนังปานบ้านท้ายโนด จึงสามารถแสดงหนังตะลุงได้ทันที เพียงแต่อาจารย์ช่วยเชิดรูปให้เพราะปานมองไม่เห็น
หนังปานบอดเริ่มแสดงหนังตะลุงคู่กับหนังปานบ้านท้ายโนดผู้เป็นอาจารย์ ฝีมือในการแสดงหนังตะลุงเป็นที่ยกย่อง
ชมเชยว่าเก่งกว่าอาจารย์เสียอีก หนังปานบอดเอาเรื่องราวในวรรณคดีมาผูกแต่งเป็นนิยายหนังตะลุงได้เองทั้งๆ ที่
ตาบอด หลายคนสงสัยว่าหนังปานบอดทำได้อย่างไร **หนังประวิง ป.ชีช้าง** ลูกศิษย์คนหนึ่งของหนังปานบอดเล่าให้

ฟังว่า ยามว่างจากการแสดงหนังตะลุงหนังปानจะไปนอนอยู่ในวัดเป็นประจำเพื่อสนทนาศธรรมกับพระแล้วปานจะจดจำเรื่องราวๆ ต่างๆ ที่ได้ยินได้ฟังมา ปานสามารถพูดเรื่องธรรมะได้ดีทีเดียว สามารถเทศมหาชาติได้เหมือนอย่างทีพระเทศน์ สามารถท่องสิบสองตำนานเจ็ดตำนานได้หมดตลอดเล่ม จุดนี้เองที่ทำให้เพลงบอกปานชนะฝีปาก เพลงบอกรอดหล่อ ในเวลาต่อมาเพราะปานยกธรรมะขึ้นมาอ้างทำให้เพลงบอกรอดได้ไม่ได้

หลังจากหนังปานบอดหรือที่รู้จักกันในนามคณะปาน ป.ซีช้าง ได้ออกโรงแสดงเป็นคณะของตนแล้ว นายหนังปานจึงต้องฝึกลูกศิษย์ให้เป็นผู้เชิดรูปให้ นายหนังปานจะทำหน้าที่ขับบทกลอนและเจรจา ลูกศิษย์ที่ช่วยเชิดรูปให้ก็มี นายเขียว นายแมว นายเปเลี้ยง และคนสุดท้ายก่อนปานเลิกแสดงคือ หนังประวิง ป.ซีช้าง หลานของหนังปานนั่นเอง หนังประวิงเล่าให้ฟังว่าคราวหนึ่งขณะที่เรื่องหนังตะลุงจะออกบทหยกซ์ แต่ลูกศิษย์ที่เชิดรูปกลับออกรูปเต่าใน ในขณะที่หนังปานขับบทว่า"จะขอกล่าวเรื่องราวพญาหยกซ์"

เสียงเด็กหน้าโรงหนังตะโกนลั่นว่า" เต่าๆ ไม่ใช่หยกซ์ลุงปานเหอ"

นายหนังปานได้ยินดังนั้นก็รู้ว่าคนเชิดรูปอาจจะแก้งแกเข้าแล้วจึงใช้ปฏิภาณไหวพริบแก้กลอนต่อไปว่า"เด็กเด็กไม่รู้จักหยกซ์มันอยู่ในเต่า"

ชื่อเสียงของหนังปานบอดเล่าลือไปถึงเมืองหลวง ห้างรัตนมาลาจำกัดจึงติดต่อให้ไปแสดงที่กรุงเทพฯ และอัดแผ่นเสียงเอาไว้เกี่ยวกับ บทอัศจรรย์ วัวชน ไก่ชน ชมปราสาท ยักษ์ป่า บทเทวดา และสิ่งที่ทำให้นายห้างประหลาดใจมากคือนายหนังปานกล่าวชมพระแก้วมรกตได้ถูกต้องทั้งๆ ที่ตาบอด หนังประวิงเล่าฟังว่า เพราะมีลูกศิษย์คอยนั่งบอกอยู่ข้างๆ ว่า พระแก้วมีสีอะไรลักษณะอย่างไร เมื่อนายหนังปานกล่าวไปวรรคหนึ่งในขณะที่ลูกคู่กล่าวรับอยู่นั้น ลูกศิษย์จะบอกต่อนานหนังปานก็จะคิดกลอนเอาช่วงนั่นเอง

ศิลปินท้าวได้ยุคนั้นไม่มีใครที่จะเทียบกับนายปานได้เลยแม้ว่าผู้ที่จะมาประชันกับปาน ทุกคนล้วนเป็นคนดาตีสี่ที่ปานถนัดมากที่สุดคือเพลงบอก ไม่ว่ามีงานที่ไหนจะมีคนมาติดต่อไปแสดงอยู่เสมอ ไปถึงงานไหนก็ว่าชมในงานและเล่าประวัติการเดินทาง กว่าจะมาถึงงานใครไปติดต่อให้มาแสดงท่านกล่าวได้หมด คราวหนึ่งที่วัดปากกระวะมีงานให้นายคล่องมารับเพลงบอกปานไปแสดงในงาน เมื่อเพลงบอกปานมาถึงหน้าวัดนายคล่องก็ไปคอยต้อนรับและจูงขึ้นจากเรือเดินเข้าวัด นายคล่องจะคอยบอกให้เดินว่าเดินไปทางไหน เช่นเมื่อมีท่อนมะพร้าวก็ดขวางอยู่ นายคล่องก็จะบอกว่า "ยกเท้าลุงปาน"

เพลงบอกปานถามว่ามีอะไรวางอยู่ นายคล่องบอกว่าท่อนมะพร้าว เมื่อเดินไปถึงบริเวณศาลาวัดซึ่งเป็นสถานที่ที่จัดไว้ต้อนรับเพลงบอก มีคนนั่งรออยู่เป็นจำนวนมาก นายคล่องแก้งเพลงบอกปานจึงพูดขึ้นว่า

"ก้มหน่อยลุงปาน"

เพลงบอกปานถามว่า "ลอดไหวละคล่อง" (หมายถึงว่ามีอะไรกีดขวางอยู่ข้างบน)

นายคล่องตอบว่า "ลอดหัวนแหล่ลุงปาน" (หัวนภาษาใต้หมายถึงท้องฟ้า) เพลงบอกปานจึงเอาไม้เท้าฟาด นายคล่องอย่างแรงคนที่มานั่งอยู่หัวเราะกันลั่น และเมื่อถึงโอกาสที่เพลงบอกปานกล่าวชมงานและพูดถึงการเดินทางมาวัดปากกระวะจึงเป็นทีของเพลงบอกปานที่จะว่านายคล่อง เพลงบอกปานขับบทว่า

"หนักหนาไอ้คล่องปากกระวะ เดียวนี้มันบ้ายอจอด มาใช้ให้คนตาบอด ก้มลงลอดหัวน" (ปากกระวะ สำเนียงภาษาใต้เป็นปากกระวะ บ้ายอหมายถึงทะเลสาบนั้นเอง) ทุกคนหัวเราะชอบใจที่เห็นเพลงบอกปานแก้แค้นนายคล่องได้

คราวหนึ่งเพลงบอกป่านไปแข่งกับเพลงบอกรุ่งที่เกาะสมุย กติกาที่ว่าใครขับบทให้คนหัวเราะได้จะได้รับรางวัล ทุกครั้งไป ปรากฏว่าเพลงบอกป่านได้รับรางวัลเสียส่วนใหญ่ทำให้เพลงบอกรุ่งโกรธมาก จึงขับบทว่าเพลงบอกป่านเหมือนซุชก ถ้าปล่อยให้อยู่ก่อนแล้วคนอื่นก็หมดโอกาสจะได้เพราะป่านเอาเสียหมดคนเดียว เพลงบอกป่านก็กล่าวกลอนโต้ยอมรับว่าตนเองเป็นซุชก และเปรียบเพลงบอกรุ่งว่าเป็นพระเวสสันดร แต่เพลงบอกรุ่งว่าไม่อยากจะไปเป็นพระเวสสันดรขอเป็นนายเจตบุตรเลี้ยงหมาไว้ไล่ซุชก คราวนี้เป็นโอกาสของเพลงบอกป่านว่าได้เพลงบอกรุ่งให้แพ้ในที่สุดเพลงบอกป่านขับบทว่า

“คนอื่นตลอดหัว เขาเลี้ยงแต่หัวกับควาย แต่เจตบุตรขุนนาย เขาให้มันเลี้ยงหมา” และอีกบทหนึ่งเพลงบอกรุ่งว่าเพลงบอกป่านอ้วนพ้ออย่างนี้ เพราะเป็นกาหลอกกินงานผิอยู่ประจำ เพลงบอกป่านแก้ว่า

“ถึงกินงานผิก็ยังไม่ศรีสุข ถ้าได้กินน้ำแกงเมียรุ่งป่านคงลงพุงเลย” (ศรีสุขเข้าใจว่าจะเป็นศรีสุขแต่ต้องการให้คล้องจอง)

นอกจากนี้ยังมีเกร็ดเล่าเกี่ยวกับเพลงบอกป่านได้รับเชิญไปว่าตามบ้านเรือนชาวบ้าน เช่น ครั้งหนึ่งคนจีนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา ชื่อเหี้ยติหู่ย สร้างเรือนดัดลำใหม่มีชื่อว่าหัสชัยจึงอยากให้เพลงบอกป่านกล่าวชมเพลงบอกป่านขับเป็นบทเพลงบอกว่า

“เหี้ยติหู่ยนี้แก้ปัญญาอดคน แกสร้างเรือนดัดชื่อหัสชัย ยกเรื่องพระอภัยมาเป็นลูกนางจันทวดี เป็นมเหสีเจ้าเมืองการเวก จัดว่าเป็นเรือเอกวังตลอด แล้วไปจอดเมืองสงขลา”

มีอยู่ครั้งหนึ่งกำนันน่วมได้รับเพลงบอกป่านไปว่าในงานที่บ้านของกำนัน เนื่องจากกำนันน่วมมีเมียสองคน เพลงบอกป่านได้ขับบทว่า

“เตี้ยนีกำนันมีเมียสอง แต่การปกครองถ่วงถึง ไม่หวงไม่หึงทั้งสองฝ่าย สบายเป็นสุข ไม่ร้อนไม่รุ่มทุกคำเข้าอาหารกับข้าวก็รสดี แกงโน้นแกงนี้เพราะมีเมียสอง กินคล่องทุกเวลา ป่านจะถามความกำนัน จงตอบกับฉันให้เรียบร้อยว่าน้ำแกงเมียหลวงกับเมียน้อยของใครมันอร่อยหว่า” กำนันถูกใจมากให้รางวัลป่านเป็นพิเศษ และมีอยู่ครั้งหนึ่งเพลงบอกป่านได้รับเชิญไปว่าที่ปากพนังได้รู้จักกับพระครูประสาทธรรมสถิต (ท่านนุ้ม) ทุกปีที่มีงานในวัดจะรับเพลงบอกป่านไปว่าชมในงานมิได้ขาด ป่านเคยไปช่วยเทศน์มหาชาติและว่าเพลงบอกด้วย หลังจากเสร็จงานแล้วก็นั่งคุยกับสมภารว่าชมกันส่วนตัว ท่านสมภารพอใจให้รางวัลครั้งละสิบบาทยี่สิบบาทเสมอมา และครั้งนี้ท่านได้รับแต่งตั้งให้เป็นพระครูประสาทธรรมสถิตจึงมีการจัดงานฉลองขึ้นในวัด ป่านจึงถูกเรียกตัวไปในงานอีก เมื่อมีโอกาสกล่าวชมงานเพลงบอกป่านกล่าวว่า

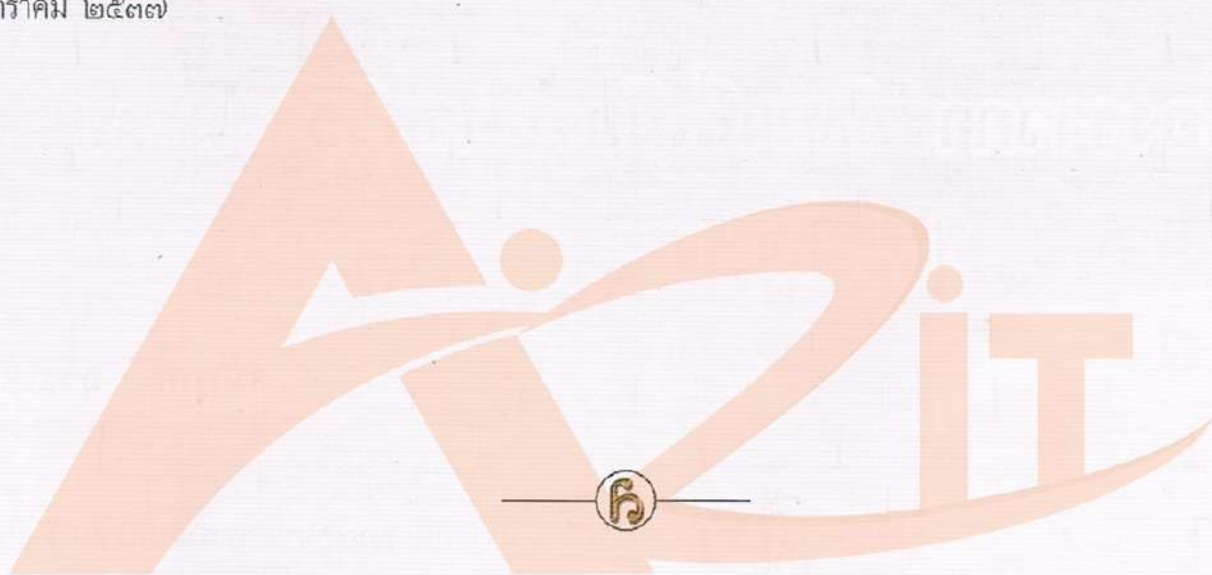
“เมื่อครั้งแรกเป็นสมภาร เคยให้กับป่านที่ละหลายบาท พอเป็นพระครูประสาท ไม่รู้แก่ให้ขนาดไหน “ทุกคนได้ยินเพลงบอกป่าน ต่างหัวเราะกันลั่น ชมว่าป่านนี้เก่งหาใครเทียบไม่ได้เรื่องเพลงบอก มีอยู่คราวหนึ่งไปว่าได้กับเพลงบอกเนตร เมื่อเพลงบอกเนตรเห็นว่าป่านตาบอดจึงแกล้งให้ป่านว่าชมอุโบสถ ป่านจึงตอบโต้เป็นกลอนเพลงบอกว่า

“เนตรเหอเนตรมึงเปรตจอด มาใช้ให้คนตาบอดมาชมอุโบสถ เตี้ยวกุโรธกูด่าแม่ทำพริ้วกู้อีแลเห็น” ทุกคนปรบมือให้เพลงบอกป่านที่สามารถแก้กลอนของเพลงบอกเนตรได้ หลังจากได้โต้กับเพลงบอกเนตรแล้วทำให้วงการเพลงบอกภาคใต้ต่างรำลือฝีปากของเพลงบอกป่านมากยิ่งขึ้นจนใครๆ ไม่กล้าจะโต้คารมกับเพลงบอกป่าน

แต่ท่านพระครูอรุณธรรมรส เจ้าคณะอำเภห้วยไทรฝ่ายธรรมยุตซึ่งอยู่ที่วัดนพคุณ อำเภห้วยไทร ต้องการจะให้เพลงบอกดีๆ มาได้กับเพลงบอกปานอีก เพราะคิดว่าคงจะสนุกสนานมากทีเดียว จึงติดต่อเพลงบอกรอดหล่อ ซึ่งได้ชื่อว่าเสือเผ่นบางตำสาก ผู้มีประสบการณ์สูงและไม่เคยแพ้ใครมาก่อนเหมือนกัน อีกทั้งเพลงบอกรอดหล่ออายุถึง ๔๗ ปีแล้ว ทั้งๆ ที่ปานอายุเพียง ๑๙ ปี ซึ่งจัดว่าเด็กมาก เพลงบอกปานรู้สึกกลัวๆ เหมือนกันเมื่อรู้ว่าจะไปได้คารมกับเพลงบอกรอดหล่อ แต่ไม่กล้าปฏิเสธคำขอร้องของท่านพระครูจึงจำเป็นต้องรับขันหมาก

วันขึ้น ๘ ค่ำ เดือนหก ปีวอก พุทธศักราช ๒๔๔๑ ที่วัดท่าเสริม ตำบลท่าซอม อำเภห้วยไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช คือสนามประลองคารมระหว่างเพลงบอกรอดหล่อและเพลงบอกปาน ทุกคนต่างรอดคยวันนั้นเพราะอยากรู้ว่าใครจะมีชั้นเชิงเหนือกว่ากัน ขอเขียนเล่าแค่นี้ก่อนครับ ถ้าหากเห็นว่าท่านสนใจจะนำเรื่องเพลงบอกรอดหล่อได้กับเพลงบอกปานมาเล่าให้ฟังอีก

บันทึกจากคำบอกเล่าของหนังสือประวิง ป.ซีช้าง (นายประวิง หนูเกื้อ) พิมพ์เผยแพร่ครั้งแรกด้วยทุน ปักษ์หลัง มกราคม ๒๕๓๗

สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

